

"De beperkingen van mijn taal beperken mijn toegang tot de wereld": Meertalige kinderen in een eentalige opvang

Eentalige opvangvoorzieningen voor kinderen kunnen in Duitsland tot sociale uitsluiting leiden. Serap Şıkan beschrijft hoe taalvriendelijke leeromgevingen, de taalvaardigheid van alle kinderen kunnen stimuleren.

Alle kinderen kunnen leren spreken. Ze willen communiceren – met woorden, blikken, uitdrukkingen en aanrakingen. Ze zoeken taalkundige ondersteuning bij de volwassenen die hen omringen. Hoewel alle kinderen deze ingebouwde taalcapaciteit hebben, vormt de taalontwikkelingen bij migrantenkinderen in Duitsland een vaak voorkomend probleem. Het is al vaak aangehaald in politieke discussies over het onderwijs. De gebrekkige Duitse taalkennis bij migrantenkinderen leidt ook vaak tot mislukkingen op school. De opvangvoorzieningen voor jonge kinderen staan vandaag dan ook onder een enorme druk: ze

moeten het ‘taalgebrek’ bij deze kinderen compenseren.

Dagelijks duiken er nieuwe initiatieven op, die de ontwikkeling van de Duitse taalvaardigheid moeten promoten bij migrantenkinderen uit een kansarme omgeving. Voor medewerkers in de opvang is het moeilijk om een overzicht over de situatie te behouden en een gepaste aanpak te hanteren. Bovendien sluiten niet alle programma's aan bij de individuele context van kinderen, hun interesse en kennis. Het effect is dan ook beperkt.

Meertalige kinderen – eentalige opvang

Heel wat migrantenkinderen komen in aanraking met verschillende talen. Ze beschouwen hun meertaligheid als een belangrijke troef, en genieten ervan om talen te leren en te spreken. Dit is het antwoord van een jongen van acht op de vraag: “Wat is je favoriete taal?”

Turks. Ik leer nu Duits. Als ik ook Frans of Engels leer, kan een van die beide mijn favoriete taal worden. Maar er is niet veel verschil tussen Duits en Turks. Ik vind Duits ook wel tof, ik heb er niet echt problemen mee. Op school zingen we Duitse liedjes. Maar thuis luister ik naar Turkse muziek. Ik begrijp alles in het Duits en het Turks. Het is geen probleem voor mij.

De meeste migrantenouders stellen de meertaligheid van hun kinderen op prijs. Ze beschouwen de taal van de familie als een belangrijk instrument om zich tegenover kinderen verstaanbaar te maken. Het Duits beschouwen ze dan weer als een ‘gedeelde’ taal in de kleuterklas en op school. Maar deze scholen houden sterk vast aan het principe van de eentaligheid. Ze gaan ervan uit dat meertaligheid te veelzijdig is voor het intellect van het kind. Eentaligheid is dus de norm. Hoewel 80 procent van de kinderen in opvangvoorzieningen meertalig zijn, worden hun taalervaringen niet doorgetrokken in het dagelijkse leven, gesprekken met de omgeving of personeelsstructuren.

De meeste personeelsleden staan positief tegenover meertaligheid. Maar ze kunnen onmogelijk alle talen van de kinderen overnemen in hun werk. Eentalige opvoeders in meertalige groepen vinden het stimuleren van de taalvaardigheid en het aanleren van Duits, te veel gevraagd. Ze voelen zich onder druk gezet omdat een beperkte kennis van de Duitse taal tot minder goede prestaties op school kan leiden. Toch vragen de ouders hen om Duits aan te

leren, omdat ze zich bewust zijn van het belang van de taal voor de toekomst van hun kinderen. Maar het basisonderwijs heeft het slechts in beperkte mate over meertalige benaderingen. Opvoeders weten bijgevolg erg weinig over de taalontwikkeling bij een meertalig kind.

De eentaligheid van opvangvoorzieningen voor jonge kinderen wordt het meest duidelijk, wanneer de medewerkers zeggen dat meertalige kinderen 'niet of onvoldoende spreken'. Het echte knelpunt is het gebrek aan kennis van de Duitse taal. Omdat een kind de taal niet (voldoende) kent, wil dat nog niet zeggen dat het niet kan spreken. Dat doet een kind namelijk in zijn moedertaal. Wanneer de eentalige ontwikkeling van kinderen in een eentalige omgeving geldt als de maatstaf, dan worden meertalige kinderen benadeeld.

Meertaligheid versus eentaligheid: (g)een conflict?

Hoewel ouders meertaligheid toejuichen en opvangvoorzieningen vaker voor een eentalige aanpak kiezen, leidt dit niet echt tot conflicten. Ouders steunen doorgaans de consensus van een eentalige maatschappij en vragen niet om meertalige ondersteuning. Omdat ze tot een minderheidsgroep behoren, verwachten ze niet dat hun eisen worden ingewilligd. Ze aanvaarden dat Duits belangrijker is dan hun eigen talen, en dat ze enkel daarmee toegang krijgen tot een carrière en andere belangrijke voorzieningen. Bepaalde migrantenouders hebben hun kinderen zelfs weggehaald uit opvangvoorzieningen waar de meeste kinderen een migrantenachtergrond hebben. Voor heel wat kinderen is het cultiveren van de eigen moedertaal een private aangelegenheid. Wanneer ouders niet systematisch de ontwikkeling van de moedertaal stimuleren, raakt deze snel in verval.

Meertaligheid: een bijzondere gave met een twijfelachtige waarde

Kinderen die voelen dat ze een taal beheersen en er vertrouwen in hebben, verliezen vaak dat gevoel wanneer ze in de opvang belanden. Daar zijn ze niet in staat om 'correct' te communiceren met opvoeders en andere kinderen. Ze worden bijgevolg het slachtoffer van uitsluitingen discriminatie. Het zijn ervaringen waar in eentalige opvangvoorzieningen vaak weinig oog en oor voor is. Dat bewijst ook dit voorbeeld:

Toen we het over zijn naam hadden, antwoordde het vijfjarige jongetje, compleet overstuurd: "Ze zeggen altijd 'Febi Baby, Febi Baby' tegen me... En dan sla ik ze!" Z'n vriendje dat naast hem zat, verdedigde hem: "Ja, dat doe ik ook! Ze zeggen 'Uga Uga Ugur' tegen me! Dan sla ik ze en beginnen we te vechten!"

De jongetjes bleken allebei een Turkse naam te hebben. Die werd fout uitgesproken en geschreven in de opvang. Gewijzigde namen vormen een aanzet tot spot en pesterijen. Vehbi en Uğur verdedigden zich op hun eigen manier, maar vormen zo ook de tegenpool van de groep. De opvoeder was niet op de hoogte. Ze weet ook niet hoe de namen uitgesproken worden en wat ze betekenen. Vehbi's ouders hebben niet laten weten dat zijn naam uitgesproken wordt als "Veckbi" en dat dat "geschenk" betekent; ze noemen hem in de opvang gewoon "Febi". Uğur's ouders hebben evenmin verteld dat zijn naam "voorspoed" betekent of dat het accent op de g uitgesproken moet worden als een stemloze H. Misschien had ook niemand het hen gevraagd.

De effecten van eentaligheid

Welk effect hebben eentalige opvangvoorzieningen op meertalige kinderen? Ze gaan zich onzeker voelen en kunnen niet actief deelnemen aan het leerproces. Ze krijgen weinig kansen

om hun taalverwerving en taalvaardigheid te demonstreren of verder te ontwikkelen. Heel wat kinderen vragen zich in de beginfase af of ze beide talen, dan wel één taal zouden gebruiken. Ze stellen niet alleen een evaluatie van hun thuistaal vast, maar ook van hun identiteit.

Van op jonge leeftijd stellen kinderen vast dat talen een verschillend waardeoordeel krijgen, en dat er hiërarchieën zijn tussen de talen en de mensen die ze spreken. Kinderen wiens moedertaal een hoge status geniet, zoals Engels of Frans, worden automatisch in staat geacht om Duits te leren. Kinderen wiens moedertaal een lage status heeft, zoals Perzisch of Arabisch, worden beschouwd als probleemgevallen bij taalverwerving. Kinderen die de taal van de meerderheid spreken, krijgen ook de boodschap dat talen niet allemaal evenwaardig zijn. Ze ervaren dat hun taal meer erkenning krijgt en dat dit ook geldt voor hen, als sprekers. Dit kan leiden tot een soort superioriteitsgevoel bij kinderen die een meerderheidstaal spreken, en minderwaardigheidscomplexen bij migrantenkinderen. Hiervan dragen beide partijen de gevolgen. Kinderen beginnen ervan uit te gaan dat eentaligheid normaal is, en veeltaligheid niet.

Een taalvriendelijke leeromgeving creëren

Een talenmix binnen opvangvoorzieningen voor kinderen betekent niet dat alle kinderen Duits leren, of elkaar beter leren kennen. Dit gebeurt alleen wanneer de opvoeders de kinderen kansen bieden, om de veeltalige omgeving waarin ze opgroeien te ervaren. Om bewust de ontwikkeling van taalvaardigheid te promoten en te stimuleren, moeten opvoeders meer weten over hoe eentalige en meertalige kinderen taalvaardigheden verwerven en verder ontwikkelen. Eentalige medewerkers moeten dan ook een bijzondere inspanning leveren om de ontwikkeling bij kinderen te observeren, documenteren en ondersteunen.

KINDERWELTEN maakt deel uit van het Institut für den Situationsansatz/ Internationale Akademie (Instituut voor de Contextuele Benadering/ Internationale Academie) aan de Vrije Universiteit van Berlijn. Het project loopt in heel Duitsland en wil onderwijs met respect voor diversiteit in kleuterklassen en andere opvangvoorzieningen, promoten. Dat gebeurt onder andere door vorming die de opvoeders helpt, een goeie praktijk te ontwikkelen. Die waardeert en respecteert de verschillende talen van kinderen, en maakt deze talen zichtbaar in hun voorzieningen voor jonge kinderen.

Opvoeders beginnen na te denken over hun eigen relatie en ervaringen met talen: met welke talen kom ik in contact? Welke talen associeer ik met aangename en minder aangename ervaringen? Door deze reflectie worden opvoeders ook gevoeliger voor

de ervaringen van kinderen. In een volgende fase vragen ze zich het volgende af: welke talen spreken de kinderen in onze opvang? Waar kun je bij ons een overzicht vinden van de talen die kinderen binnen het gezin spreken? Komen de kinderen in contact met verschillende schrijfpatronen en symbolen? Welke media gebruiken we in de opvang? Kunnen kinderen er bijvoorbeeld boeken in hun thuistaal vinden? Vervolgens nemen de opvoeders zich voor om alle talen van de kinderen in de groep, te verwerken in hun pedagogische aanpak.

Hoe kunnen ze dit doen? Door de diverse talen hoorbaar te maken, bijvoorbeeld met een meertalige verwelcoming, liedjes, spelletjes, verhalen, cassettes en cd's. Ze kunnen ook de taaldiversiteit zichtbaar maken met naambordjes, meertalige signalisatie, verjaardagskalenders, infoborden voor de ouders, uitnodigingen, kranten, tijdschriften prentenboeken, speelgoed met verschillende schrijfpatronen en de aanwezigheid van verschillende symbolen.

Het spreekt voor zich dat opvoeders niet de taal van elk kind kunnen aanleren. Maar door de talen zichtbaar en hoorbaar te maken, zal elk kind waardering en erkenning van de groep en van zijn eigen identiteit krijgen. (doel 1 bij een niet-bevooroordeelde aanpak tijdens het werken met kinderen). Zo voelen ze ook dat zijn én hun gezin, welkom zijn in de opvang. Op basis van deze erkenning, zetten kinderen de volgende stap: de kennismaking met andere talen en schrijfvormen, waardoor ze hun horizon verbreden (doel 2). Als kinderen vertrouwen hebben in zichzelf en gewend zijn aan

diversiteit, kunnen ze kritisch nadenken over vooroordelen, onrecht en wat goed en fout is (doel 3). De onbevooroordeelde benadering nodigt alle kinderen uit om ongelijkheid te herkennen, en ertegen te vechten. (doel 4).

Samen taalkundige pedagogische processen ondersteunen

Ouders zijn de experts die de taalontwikkeling van kinderen thuis, stimuleren. Opvoeders hebben de expertise om taalontwikkeling te promoten in de kinderopvang. Om kinderen de volledige steun te geven, zijn beide partijen afhankelijk van elkaars kennis en wederzijdse steun. Onderwijzers kunnen ouders vragen om mee te helpen bouwen aan pedagogische voorzieningen, zoals:

- een meertalige kinderbibliotheek inrichten
- praten met kinderen over de betekenis van hun namen
- kinderboeken lezen in hun moedertaal
- meertalige audiocassettes opnemen met de stemmen van gezinsleden
- meertalige spelletjes spelen met kinderen
- levensverhalen vertellen.

In ruil kunnen de opvoeders bij ouders voorstellen doen, om de taalontwikkeling van de kinderen thuis te stimuleren, door bijvoorbeeld voor te lezen, en even te praten voor het slapengaan. Als jongens en meisjes een verband kunnen leggen tussen thuis en de cultuur in de opvang, met betrokken opvoeders – die geïnteresseerd zijn in hun observaties en interpretaties van de wereld en die hen materiaal en stof voor conversatie bezorgen om hun basiskennis te voeden – dan zullen kinderen makkelijker aan het opvoedproces meewerken. Ouders kunnen de taalvaardigheid bij hun kinderen versterken; opvanginitiatieven kunnen ze laten openbloeien.

Serap Şıkcın (serap.sikcan@kinderwelten.net) is coördinator van het project KINDERWELTEN in Berlijn. Ze is de auteur van de drietalige Dictionary of Education, die termen en concepten bevat voor een pedagogische aanpak in het Engels, Duits en Turks.

1 Ludwig Wittgenstein
2 www.kinderwelten.net